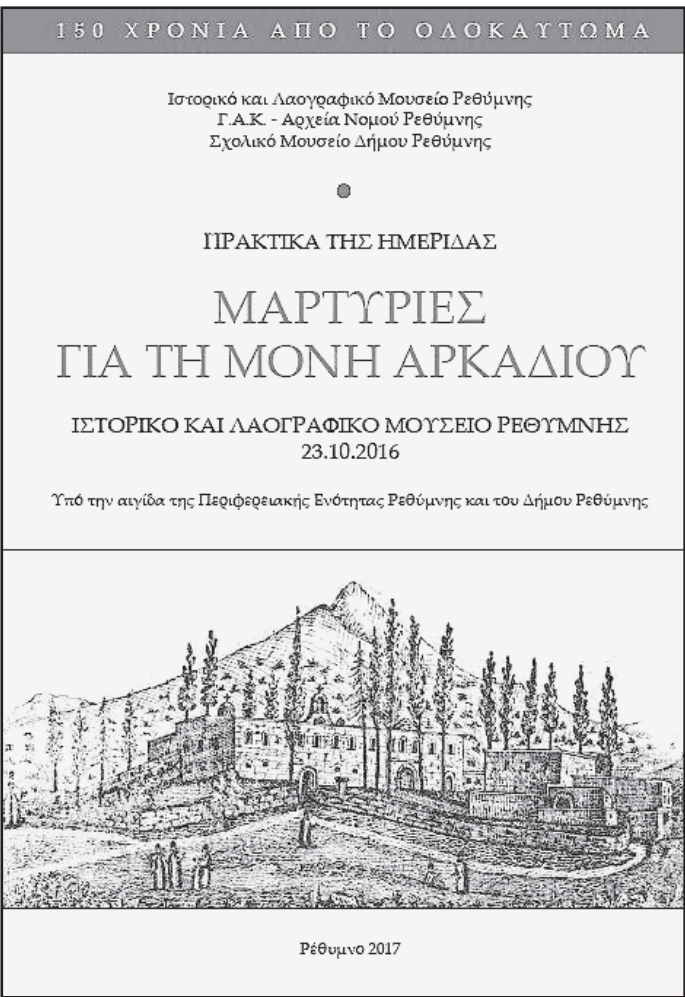

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες 80

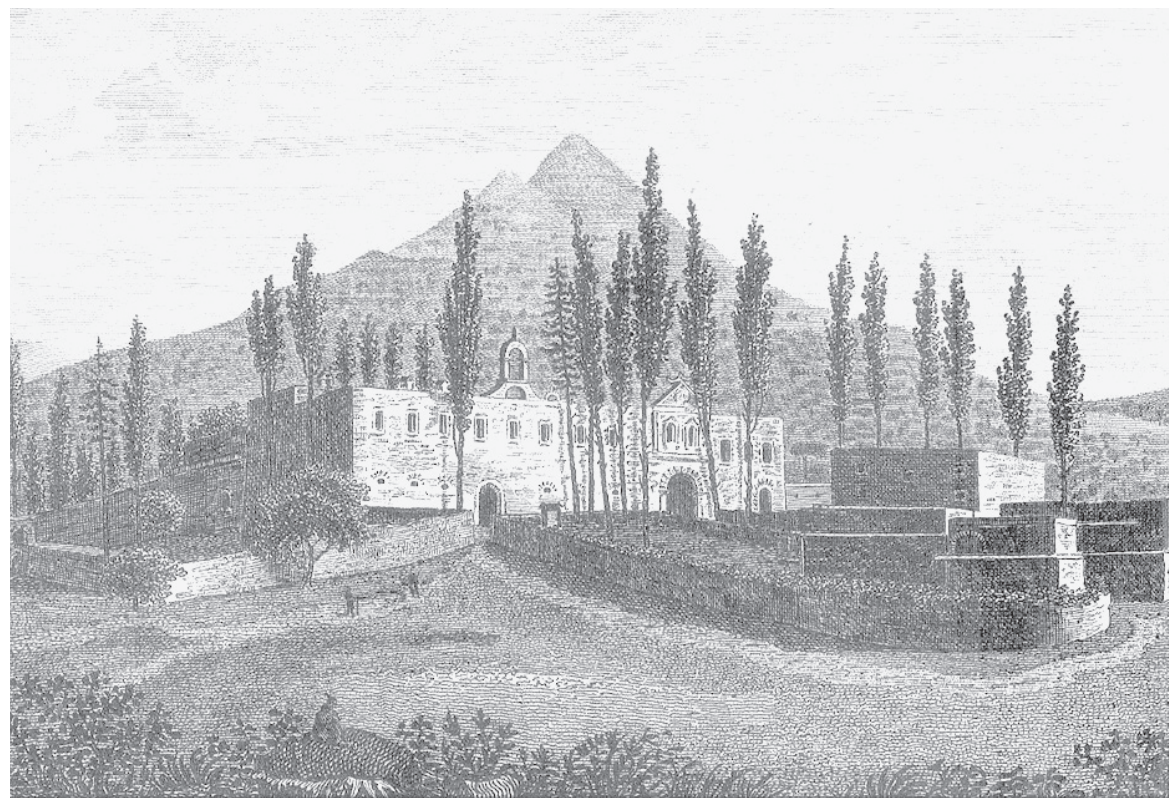
Σχεδιαστικές απεικονίσεις της Μονής Αρκαδίου

Οι σημερινές «Αναδιφσεις» είναι αφιερωμένες, λόγω επικαιρότητας, στη Μονή Αρκαδίου. Θα ξεκινήσουμε με τον τόμο των Πρακτικών της Ημερίδας **Μαρτυρίες για τη Μονή Αρκαδίου**, που είχαμε πραγματοποιήσει με την ευκαιρία της 150ετηρίδας από την ανατίναξη της πυριτιδαποθήκης στις 23 Οκτωβρίου 2016 στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο, με τη συνδιοργάνωση των Γενικών Αρχείων του Κράτους Ν. Ρεθύμνης και του Σχολικού Μουσείου του Δήμου Ρεθύμνης. Ο τόμος αυτός, ο οποίος εκδόθηκε με την οικονομική αρωγή της Περιφερειακής Ενότητας και του Δήμου Ρεθύμνης, διατίθεται από το Λαογραφικό Μουσείο σε πολύ προστιή τιμή.

Ο τόμος περιλαμβάνει εισηγήσεις των: **Φαλής Βογιατζάκη, Νίκου Δερεδάκη, Αθηνάς Δρανδάκη, Ασπασίας Παπαδάκη, Κωστή Ηλ. Παπαδάκη, Κωστή Μ. Παπαδάκη, Γιάννη Παπιμούτγου, Μιχάλη Τζεκάκη** και του υποφαινόμενου, ο οποίος είναι και ο επιμελητής στις «Μαρτυρίες». Περιλαμβάνει επίσης, κι αυτό είναι πολύ σημαντικό, τις αναπαραγωγές σαράντα πρωτοσέλιδων ελληνόφωνων εφημερίδων της περιόδου Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1866. Τα πρωτοσέλιδα αυτά είχαν αποτελέσει την πρώτη ύλη της Έκθεσης «Πρωτοσέλιδα εφημερίδων του 1866 για το Αρκαδί», που είχε διοργανώσει στο Λαογραφικό Μουσείο ο **Γιάννης Παπιμούτγου** με τη βοήθεια του **Θωμά Κρεβετζάκη**.

Σήμερα όμως δεν θα ασχοληθούμε με τον τόμο αυτό, που αποδεικνύει ότι πάντα υπάρχουν νέα στοιχεία για ένα θέμα ιστορικό, όπως το Αρκαδί, αλλά με τις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις της πρόσοψης και του καθολικού του σε διάρκεια περίπου ενός αιώνα, μέχρι δηλαδή το 1920. Βεβαίως, ο τόμος αυτός παρουσιάζει στο εξώφυλλό του μια όμορφη σχεδιαστική απεικόνιση του μοναστηριακού συγκροτήματος, που θα την δούμε να επαναλαμβάνεται ακόμη δύο φορές, εδώ δίπλα και στην τελευταία εικόνα των *Αναδιφσεων*. Θα ξεκινήσουμε λοιπόν με την απεικόνιση του περιηγητή **Franz Wilhelm Sieber** του έτους 1817, που έχει περιληφθεί στο βιβλίο του που εκδόθηκε τρία χρόνια αργότερα «Beschreibendes Verzeichniß der in den Jahren 1817 und 1818, auf einer Reise durch Creta, Ägypten und Palästina gesammelten». Η εικόνα αυτή δείχνει ότι η τοπογραφία στην πλατεία μπροστά από την δυτική πύλη ήταν πολύ διαφορετική από τη σημερινή και ότι οι Στάβλοι δεν ήταν το εναπομείναν σήμερα κτήριο που επέτρεπε την οχύρωση των πολιορκητών, όπως παραδίδεται ότι επικαλέστηκε για το ατελέσφορο της άμυνας της Μονής ο **Πάνος Κορωναίος**. Με την ευκαιρία να σημειώσουμε ότι το βιβλίο του *Sieber*, το οποίο έχει μεταφραστεί στα ελληνικά και εκδοθεί με τον τίτλο «Ταξιδεύοντας στη νήσο Κρήτη το 1817», βασίζεται στην αγγλική περιληψη του πρωτότυπου και δεν περιλαμβάνει, όχι μόνο την λιθογραφία στην οποία αναφερόμαστε, αλλά ούτε και τις εξαιρετικές πληροφορίες του Βοημού περιηγητή για το ελληνικό σχολείο του Ρεθύμνου. Τις πληροφορίες αυτές μπορεί να βρει σχολιασμένες ο ενδιαφερόμενος στο βιβλίο του συντάκτη των *Αναδιφσεων* «Η εκπαίδευση στο Ρεθύμνο (1795-1940)».

Η απεικόνιση αυτή του ζωγράφου **Antonio Schranz** είναι του έτους 1834. Ο Schranz συνόδευε τον περιηγητή **Robert Pashley** και η λιθογραφία του δημοσιεύτηκε στις περιηγητικές του εντυπώσεις «Travels in Crete», που πρωτοκυκλοφόρησαν το έτος 1837. Οπωσδήποτε η αναπαρασταση της αναγεννησιακής πρόσοψης του καθολικού, όπως και του υπόλοιπου μοναστηριακού συγκροτήματος, είναι αρκετά πιστή, πολύ περισσότερο απ' ό,τι θα περιμέναμε σε μια τόσο πρώιμη εποχή. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συμπερίληψη στην εικόνα του περιηγητή και του συγγραφέα του βιβλίου, έφιππου, μαζί με τον μεταφραστή και φρουρό του, ασκυφιώτη *καπετάν Μανιά*. Προβληματίζει όμως το γεγονός ότι το «Τσανλί μανασίρ», που είχε δηλαδή δικαίωμα να κρούει καμπάνες, δεν είχε αναρτημένη καμία τέτοια στο καμπαναριό του.

Η επόμενη απεικόνιση είναι μια έγχρωμη - και γι' αυτό ιδιαίτερα πολύτιμη - ακουρέλα του **Edward Lear** του έτους 1864. Ο Άγγλος αυτός τοπιγράφος και συγγραφέας υπήρξε μια απίστευτη προσωπικότητα. Αρκεί μόνο να σημειώσουμε ότι περιηγήθηκε και αποτύπωσε στο χαρτί χώρες όπως η Ιταλία, η Ελλάδα, η Αλβανία, η Παλαιστίνη, η Συρία, η Αίγυπτος, και η Ινδία! Οι σημειώσεις του, σε τετράδια αλλά ακόμη και επάνω στις ακουρέλες του (!), έχουν επίσης ενδιαφέρον. Εδώ ο ζωγράφος σημειώνει το θέμα και την ημερομηνία αποτύπωσής του: *Arkhad, 20 May 1864*. Απέχει μόλις 2,5 χρόνια από το ιστορικό γεγονός.

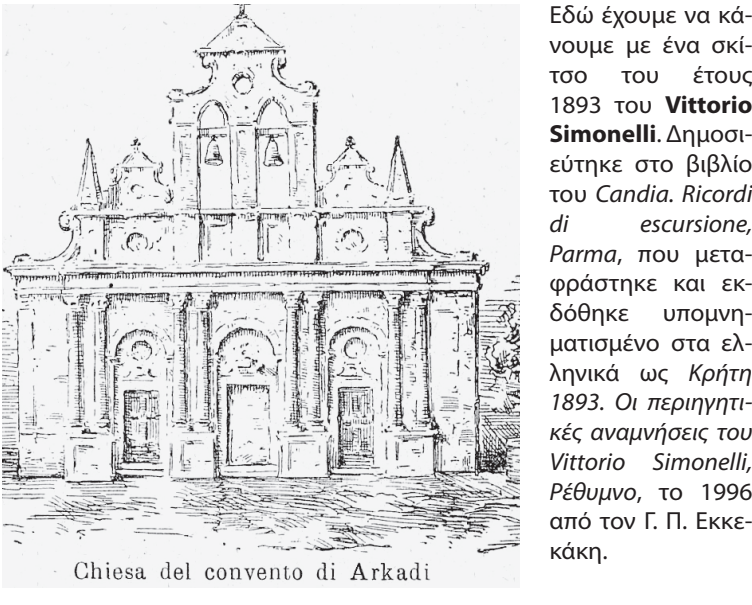
Χρήσιμη είναι και η απεικόνιση του **Joseph Winckler**, καλλιτέχνη της Σχολής του Μονάχου, που είχε μετακαλέσει στην Κρήτη η βαρόνη **Ελοράνας Μαρία φον Σβαρτς**, γνωστότερη στην Κρήτη ως **Ελπίς Μέλινα**. Η γαριβαλδινή αυτή φιλή της Κρήτης τον χρηματοδότησε για την απόδοση δώδεκα συνολικά τοπίων της Κρήτης, προκειμένου να τα συμπεριλάβει στο βιβλίο της «Περιηγήσεις στην Κρήτη 1866-1870». Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι λίγο πριν ξεσπάσει η επανάσταση, ο *Βίνκλερ* έγραψε σε φίλο του: «...Σύντομα θα γεμίσουν οι εφημερίδες από ειδήσεις για την ασύγκριτα όμορφη αλλά ρημαγμένη Κρήτη». Αποδείχτηκε προφητικός αλλά όχι τόσο για τον εαυτό του, αφού αποκλείστηκε στα Χανιά και κόντευε να τρελαθεί, όπως μας πληροφορήσει ο **Γιώργος Π. Εκκεκάκης** σε σχετικό δημοσίευσμά του. Οπωσδήποτε η απεικόνιση του Μοναστηριού είναι η τελευταία που διαθέτουμε πριν από τα τραγικά γεγονότα. Να σημειώσουμε εδώ ότι ο αιμνηστος ερευνητής και συλλέκτης πίστευε ότι η λιθογραφία του Ρεθύμνου, όπως άλλωστε και οι άλλες του *Βίνκλερ*, είχαν δημιουργηθεί με βάση φωτογραφίες που είχε τραβήξει επί τόπου, οπότε είναι πιθανόν, αν κάποτε αυτές βρεθούν, να εντοπιστεί μια ακόμα αρχαιότερη φωτογραφία της πόλης μας από εκείνη του J. Berinda του 1870, στην οποία έχουμε άλλοτε αναφερθεί.

Η πρώτη μετά την ανατίναξη απεικόνιση που γνωρίζουμε είναι του έτους 1867. Είναι ένα σκίτσο του λοχαγού **Giovanni Pasculli**, ενός από τους 500 περίπου Γαριβαλδινούς εθελοντές πολεμιστές στην Κρήτη στην επανάσταση του 1866 (9 Δεκεμβρίου 1866 μέχρι 10 Φεβρουαρίου 1867). Το σκίτσο του, που υπέχει και θέση πρωτογενούς ιστορικής πηγής, έχει επάνω του σημειωμένη τη χρονολογία *10 Ιανουαρίου 1867*. Περιλαμβάνεται στο βιβλίο «Αποστολή στη Κρήτη 1866-67» που εκδόθηκε φέτος από την Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου.

Χαρακτηριστικό των πηγών που άφησε στο Μοναστήρι η διήμερη πολιορκία και ανατίναξη είναι και το σκίτσο που δημοσίευσε ο Γιάννης Μουρέλος στην «Ιστορία της Κρήτης». Μόνο που αυτή τη φορά η γωνία από την οποία έγινε το σχέδιασμα είναι διαφορετική, από τα βορειοανατολικά. Χρονολογείται στο έτος 1871.

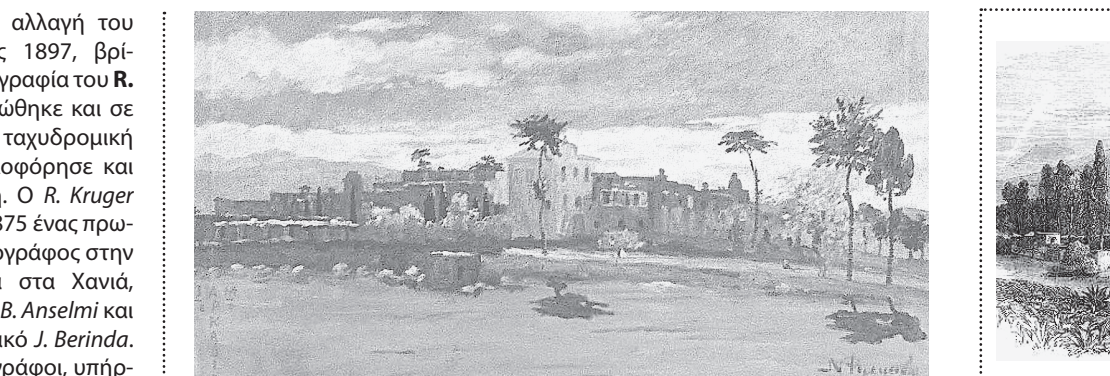

Chiesa del convento di Arkadi

Εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα σκίτσο του έτους 1893 του **Vittorio Simonelli**. Δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του *Candia. Ricordi di escursione, Parma*, που μεταφράστηκε και εκδόθηκε υπομνηματισμένο στα ελληνικά ως *Κρήτη 1893. Οι περιηγητικές αναμνήσεις του Vittorio Simonelli, Ρεθύμνο*, το 1996 από τον Γ. Π. Εκκεκάκη.

Φτάνοντας στην αλλαγή του αιώνα, στο έτος 1897, βρίσκουμε μια φωτογραφία του **R. Kruger**, που τυπώθηκε και σε λιθογραφημένη ταχυδρομική κάρτα, που κυκλοφόρησε και επιχρωματισμένη. Ο *R. Kruger* υπήρξε από το 1875 ένας πρωτοποριακός φωτογράφος στην Κρήτη, ιδιαίτερα στα Χανιά, μαζί με τον Ιταλό *B. Anselmi* και τον Ιταλοαυστριακό *J. Berinda*. Εκτός από φωτογράφοι, υπήρξαν και πρωτοπόροι επιχειρηματίες, εισάγοντας νέα μοντέλα ελαιοπιεστηρίων με σιδερένια υπόβαθρα και αδράχτια, υδραντλίες για άρδευση, ελικοειδείς περωτές ατμομηχανές, λέβητες για μύλους, καθώς και διάφορα άλλα μηχανήματα. Ίδρυσαν επίσης εργοστάσιο παραγωγής τσιμεντοπλακακιών, εργοστάσιο αναψυκτικών και οινοποιίας και επιχειρήσεις εγκαταστάσεων ατμοκίνητων μηχανών αρδεύσεως. Ο *R. Kruger* έγινε γνωστός και με τις ταχυδρομικές κάρτες με τις οποίες διαφήμιζε τα τσιγάρα και τον ταμπάκο που παρήγαγε, μεταξύ των οποίων και μια επιχρωματισμένη του Ρεθύμνου.

Θα σταματήσουμε σήμερα στο έτος 1920, οπότε ο ζωγράφος **Νικόλαος Φερεκίδης** (1862-1919) έφτιαξε την καλύτερη ίσως ζωγραφική απεικόνιση του Αρκαδίου. Είχε σπουδάσει στην Αθήνα και στη συνέχεια στην Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου, δίπλα στον *Νικόλαο Γύζη*. Είναι ένας ζωγράφος περισσότερο γνωστός για τους πίνακές του των Βαλκανικών Πολέμων. Ο πίνακάς του με το Αρκαδί αποκτήθηκε από το Μοναστήρι το καλοκαίρι του 2014.

Πολλές από τις παραπάνω αναπαραστάσεις χρησιμοποιήθηκαν, όπως συνηθίζονταν την εποχή εκείνη, την τόσο δύσκολη σε μετακινήσεις, με ελαφρές τροποποιήσεις για την εικονογράφηση έργων άλλων περιηγητών, που δεν είχαν τη δυνατότητα να έχουν μαζί τους ζωγράφους, όπως ο **A. Schranz** και ο **J. Winckler**. Ιδιαίτερα μετά από την εθελουσία του 1866, οπότε η ζήτηση αυξήθηκε κατακόρυφα, οι «κλοπές» αυτές έγιναν συνηθισμένο φαινόμενο, όπως για παράδειγμα στην διπλανή λιθογραφία, που την είδαμε ήδη, με πολύ μικρές διαφοροποιήσεις, να χρησιμοποιείται σε δύο ακόμα περιπτώσεις!

* Ο Χάρης Στρατιάκης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ιστορικός ερευνητής-συγγραφέας strharis@yahoo.gr, 2831055031